

7.7.2014

Dnro 2961/4/13

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamiehen sijainen Pasi Pölönen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Eteläpää

LAITTOMIEN TIEDOSTOJEN POISTAMINEN TUOMIOLLA PALAUTETTAVAKSI MÄÄRÄTYLTÄ KOVALEVYLTÄ

1 KANTELU

Arvostelitte kirjeessänne - - - poliisilaitoksen menettelyä hovioikeuden menettämisseuraamusta koskevan määräyksen täytäntöönpanossa.

Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapitoa koskevan esitutkinnan yhteydessä Teiltä ja kanssasyytetyltänne takavarikoitiin tietokoneita kiintolevyineen. Hovioikeus määräsi tuomiossaan käräjäoikeuden tavoin, että takavarikoitu omaisuus on palautettava, kun syytteessä tarkoitetut kuvatiedostot on poistettu. Kirjoititte, että poliisi ei ole toiminut tuomioissa tarkoitetulla tavalla.

2 SELVITYS

Kirjoituksenne johdosta hankittiin Poliisihallituksen ja - - - poliisilaitoksen lausunnot sekä rikoskomisario S:n ja rikosylikonstaapeli L:n selvitykset. Annoitte näihin vastineenne.

Pyysin Poliisihallitukselta kantelussanne tarkoittamaanne asiaa laajempaa selvitystä siitä, onko poliisin tiedossa ja/tai käytettävissä teknisiä menetelmiä, joilla vastaavanlaiset tuomiot on täytäntöön pantavissa luotettavasti niin, että palautettava omaisuus ei sisällä tuomioistuimen lainvastaiseksi toteamia tietoja.

Pyysin Poliisihallituksen näkemystä siitä, miten asiassa olisi toimittava, jos edellisessä kappaleessa tarkoittamiani menetelmiä ei ole, jotta tuomioistuimen määräys menettämisseuraamuksesta saadaan täytäntöön pannuksi viipymättä. Laillisuusvalvonnassa on aiemminkin muutamien tapausten myötä tullut tietoon ongelmia tämänkaltaisten määräysten täytäntöön panossa. Syynä on ollut se, että poliisin mukaan ei ole olemassa menetelmää, jolla täydellä varmuudella saataisiin poistettua vain laittomiksi todetut tiedostot, jos tarkoitus on jättää muu tallennusallustalla oleva tietoaineisto koskemattomaksi.

3 RATKAISU

3.1 Saatu selvitys

Rikosylikonstaapeli L on selvityksessään todennut, että kantelunalaisessa tapauksessa tuomioistuinten antamat yleisluontoiset päätökset laittoman materiaalin poistamisesta ovat käytännössä lähes mahdottomia toteuttaa, tai ainakin jättävät monta epävarmuustekijää. Mikäli päätöstä noudatetaan ja poistetaan vain tuomioistuimen laittomiksi toteamat kuva- ja videotiedostot, jää L:n mukaan epävarmuus siitä, onko kiintolevyiltä poistettu kaikki laitton materiaali.

L:n mukaan yksittäisten tiedostojen poisto on mahdollinen, mutta työläs operaatio, jos halutaan olla varmoja siitä, että kyseinen tiedosto ei ole poiston jälkeen enää uudelleen haettavissa kiintolevyllä.

Poliisihallituksen lausunnon mukaan asiassa on viime kädessä kysymys siitä, voidaanko takavarikoidun tietokoneen kiintolevyllä poistaa yksittäisiä datatiedostoja siten, että näiden käyttö tai muu palauttaminen ei poistamistoimenpiteen jälkeen ole enää mahdollista.

Poliisihallituksen mukaan ongelma muodostuu ensinnäkin tilanteissa, jossa lainvastaisia kuvatiedostoja on paljon. Poliisihallituksen käsityksen mukaan tilanteessa, jossa lainvastaiseksi epäiltyjen kuvien lukumäärän noustessa jo muutamiin satoihin, esitutkinnassa kuvien sisällön analysointi perustuu aina enemmän tai vähemmän satunnaisotannalla havaittuihin tosiseikkoihin kuvien sisällöstä. Käytännössä on mahdotonta analysoida laajempaa kuvajoukkoa yksittäistapauksellisesti. Tästä johtuen tuomioistuinkäsittelyssäkään tuskin voitaisiin tyhjentävästi määrätä jokaisesta mahdollisesta lainvastaisesta kuvasta ja sen tuhoamisesta erikseen.

Edellä kerrotusta Poliisihallituksen mukaan johtuu, että paitsi esitutkinta, myös syyteharkinta ja sittemmin mahdollinen tuomio perustuvat enemmän tai vähemmän otantaan tietokoneen kovalevyllä olevista tiedostoista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei samaa lainvastaista materiaalia olisi merkittäviä määriä tietokoneella myös muutoin. Poliisihallituksen mukaan on kestävämpää, mikäli tuomioistuimen tuomio perustuisi esimerkiksi joidenkin satojen kuvien otantaan – ja jotka sittemmin tuomittaisiin valtiolle menetetyksi – mutta tämän otannan ulkopuoliset laittomat kuvat poliisin olisi palautettava tuomitulle.

Toisena ongelmakohtana Poliisihallituksen mukaan on tiedostojen yksittäistuhon käytännön ongelmat. Poliisihallitus viittaa lausuntoaan varten erältä poliisiyksiköltä pyytämiinsä tietoihin, joiden mukaan tällä hetkellä ei ole käytettävissä sellaista tietoteknistä välineistöä, jolla yksittäisten tiedostojen poisto olisi täysin luotettavasti toteutettavissa siten, että tiedostoja ei kyettäisi palauttamaan.

Poliisin osalta asia on ongelmallinen siksi, että mikäli tuomioistuin määrää kiintolevyn palauttavaksi ”siten, että laitton materiaali on tuhottu,” joutuu poliisi käytännössä jättämään tuomion noudattamatta joko siinä suhteessa, että kiintolevyä ei voida palauttaa, koska tuhoamista ei kyetä luotettavasti toteuttamaan, tai siinä suhteessa, että kiintolevy kyllä palautetaan, mutta tuhottavaksi määrätty data on verrattain yksinkertaisesti palautettavissa. Lisäksi Poliisihallitus toteaa tiedostojen yksittäispoistojen olevan hyvin työlästä.

Poliisihallituksen mukaan datan tuhoaminen luotettavasti voi tapahtua vain tuhoamalla kiintolevy fyysisesti tai suorittamalla kaikkien tietojen päällekirjoitus.

Nyt käsillä olevan kaltainen ongelma olisi Poliisihallituksen mukaan vältettävissä, mikäli tuomioistuimella olisi mahdollisuus tuomita kiintolevyn koko sisältö valtiolle menetetyksi siten, että tuomitulla olisi oikeus vaatia erikseen säilytettäväksi kiintolevyllä oleva kohtuullisesti todennettava laillinen aineisto siten, että kiintolevy objektina palautettaisiin tuomitulle toimenpiteiden jälkeen. Tämä mahdollistaisi sen, että poliisi voisi yhteistyössä tuomitun kanssa siirtää laillisen aineiston ensin ulkoiselle tallennusvälineelle, tyhjentää kiintolevyn ylikirjoittamalla, kopioida laillisen aineiston takaisin kiintolevyllä ja palauttaa tämän jälkeen kiintolevyn tuomitulle.

3.2 Sovellettavia säännöksiä

Rikoslain 10 luvun 4 §:ssä säädetään rikosentekovälineen menettämisestä:

Valtiolle menetetyksi on tuomittava rikoksen tekemisessä käytetty:

- 1) ampuma- tai teräase sekä muu niihin rinnastettava hengenvaarallinen väline; ja
- 2) muu esine tai omaisuus, jonka hallussapito on rangaistavaa.

Menetetyksi voidaan tuomita myös:

- 1) esine tai omaisuus, jota on käytetty tahallisen rikoksen tekemisessä; ja
- 2) oikeudenkäynnin kohteena olevaan tahalliseen rikokseen läheisesti liittyvä esine tai omaisuus, joka on yksinomaan tai pääasiallisesti tahallista rikosta varten hankittu tai valmistettu taikka ominaisuuksiltaan erityisen sovelias tahallisen rikoksen tekemiseen.

Menetetyksi tuomitsemisen tarpeellisuutta harkittaessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota uusien rikosten ehkäisemiseen.

Rikoslain 10 luvun 5 §:ssä säädetään muun omaisuuden menettämisestä:

Rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus on tuomittava valtiolle menetetyksi, jos sen hallussapito on rangaistavaa.

Rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi menetetyksi, jos menettämisseuraamus on tarpeen:

- 1) esineen tai omaisuuden terveydelle tai ympäristölle haitallisten ominaisuuksien vuoksi;
- 2) uusien rikosten ehkäisemiseksi, ja esine on erityisen sovelias rikoksen kohteeksi tai rikolliseen käyttöön;
- 3) säännöstelyä taikka maahantuontia tai maastavientiä koskevien säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi; tai
- 4) luonnon tai ympäristön suojelemiseksi annettujen säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi.

Astia, päällys tai muu väline, jota on käytetty menetetyksi tuomittavan esineen tai omaisuuden säilyttämiseen, voidaan myös tuomita menetetyksi, jos menettämisseuraamusta ei muuten ole hankaluuksitta mahdollista panna täytäntöön.

Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 38 §:ssä säädetään menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta. Pykälän 1 momentti kuuluu:

Kun omaisuuden valtiolle menetetyksi tuomitsemista koskeva ratkaisu on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, omaisuus on asianomaisen valtion viranomaisen määräyksen mukaisesti otettava valtion käyttöön, myytävä tai hävitettävä (täytäntöönpanotoimi). Menettämisseuraamuksen panee täytäntöön poliisilaitos. Täytäntöönpanoa varten tapahtuvasta omaisuuden haltuun ottamisesta on laadittava pöytäkirja noudattaen soveltuvin osin pakkokeinolain (806/2011) 7 luvun 12 §:ää.

3.3 Kannanotto

Laillisuusvalvontakäytäntöä

Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedtin ratkaistavana on ollut täytäntöönpanoviranomaista ja poliisia koskeva kantelu (1230/4/07), jossa oli kysymys samankaltaisesta tilanteesta kuin tässä käsillä olevassa kantelussa. Tuossa tapauksessa käräjäoikeus oli määrännyt, että takavarikoidut tietokoneet voidaan luovuttaa kantelijalle, mikäli koneiden kovalevyiltä poistetaan tietyt käräjäoikeuden yksilöimät tiedot. Tietokoneet oli palautettu kantelijalle sen jälkeen, kun kovalevyt oli tyhjennetty ja ylikirjoitettu.

Kantelija arvosteli menettelyä ja katsoi, että tiedostot olisi voitu poistaa teknisesti luotettavalla tavalla muutoinkin. Selvityksen antaneen poliisilaitoksen mukaan ainoa tiedossa ollut luotettava keino tietojen poistamiseksi on ensin tyhjentää koko kovalevy ja sen jälkeen

ylikirjoittaa levy. Vastauksessaan 16.10.2007 Lindstedt totesi, ettei poliisin toiminnassa ollut tullut ilmi lainvastaista tai virheellistä menettelyä.

Olen apulaisoikeusasiamiehen sijaisena ratkaissut kantelun 1723/4/11, jossa kanneltiin poliisin menettelystä, kun se ei toiminut käräjäoikeuden syytteen määrääjän pidentämistä koskevassa päätöksessä lausuman mukaisesti: ”Lailliset tiedostot on palautettava heti, kun se teknisistä ja tutkinnallisista syistä on mahdollista.” Poliisi oli tiedostojen palauttamista koskevaan pyyntöön vastannut: ”Laillisten tiedostojen palauttaminen ei taloudellisesti eikä teknisesti ole käytännössä mahdollista. Nykyisillä ohjelmistoilla ei ole mahdollista taata, että laitton materiaali pystytään oikeusvarmasti poistamaan tallennusalustalta. Käytännössä ainoa varma tapa on poistaa ja tuhota tallennusalustalta kaikki tiedostot, jolloin laitteistosta tulee käyttökelvoton.”

Vastasin asiassa kantelijalle 3.7.2012, ettei minulla ollut aihetta epäillä poliisin ilmoitusta laittoman ja laillisen aineiston erottamisen vaikeudesta eikä aihetta arvostella poliisin menettelyä asiassa. Totesin vastauksessani kuitenkin, että asiassa voi olla laillisuusvalvojan toimesta syytä erikseen yleisemmällä tasolla arvioida tällaisten tuomioistuimen antamien tietokoneita ja tiedostoja koskevien määräysten täytäntöönpanoon liittyviä ongelmia.

Arviointia

Minulla ei ole aihetta arvostella - - - poliisin menettelyä asiassa. Vaikka onkin selvää, että tuomioistuimen lainvoimaiset tuomiot on pantava täytäntöön viivytyksettä, minulla ei ole perusteita epäillä poliisin selvityksissään esille tuomaa vaikeutta tuomion täytäntöönpanossa. Käsitykseni mukaan asian tila ei ole muuttunut siitä, mikä se on ollut edellä mainitsemisani aiemmissa ratkaisuissa. Käsitykseni mukaan ainoa täysin varma tapa poistaa laittomiksi todetut tiedostot on kiintolevyn fyysisen tuhoamisen ohella koko kovalevyn päällekirjoitus useampaan kertaan.

Sen sijaan vetoaminen siihen, että lainvastaisia tiedostoja on niin paljon – jolloin esitutkinta ja tuomio perustuvat ”satunnaisotantaan” ja tallennusalustalla on jollain todennäköisyydellä muutakin kuin havaittua lainvastaista aineistoa –, että varmuudella kaiken laittoman aineiston saa poistettua vain ylikirjoittamalla koko tallennusalusta, on käsitykseni mukaan kestävä peruste. Rikosprosessin lopputuloksena syntyvässä tuomioistuimen tuomiossa on arvioitu se, mitkä tiedostot täyttävät rikoksen tunnusmerkistön. Vaikka ymmärrän poliisin selvityksissä esille tuodun ongelman, joka syntyy tutkittavien tiedostojen suuresta lukumäärästä, ei käsitykseni mukaan ole olemassa laillisia perusteita poistaa ”varmuuden vuoksi” muitakin tiedostoja.

Poliisihallitus on lausunnossaan tuonut esiin käsityksensä niistä vaihtoehtoista, joilla nyt käsillä olevan kaltaiset ongelmat menettämisseuraamuksen täytäntöönpanossa vältettäisiin. Poliisihallituksen mukaan ongelmaa ei olisi, mikäli tuomioistuimella olisi mahdollisuus tuomita kiintolevyn koko sisältö valtiolle menetetyksi siten, että tuomitulla olisi oikeus vaatia erikseen säilytettäväksi kiintolevyllä oleva kohtuullisesti todennettava laillinen aineisto siten, että kiintolevy objektina palautettaisiin tuomitulle toimenpiteiden jälkeen. Näin poliisi voisi yhteistyössä tuomitun kanssa siirtää laillisen aineiston ensin ulkoiselle tallennusvälineelle, tyhjentää kiintolevyn ylikirjoittamalla, kopioida laillisen aineiston takaisin kiintolevylle ja palauttaa tämän jälkeen kiintolevyn tuomitulle.

Käsitykseni mukaan edellä esitetty on ainakin yksi mahdollinen toimintamalli asiassa.

Poliisihallitus on lausunnossaan selostanut tiedossaan olevaa oikeuskäytäntöä vastaavanlaisissa tapauksissa. Korkeimman oikeuden tuomiossa KKO:2010:32 katsottiin, että

3440 kuvatiedoston poistaminen ei ollut sellainen tilanne, että koko kovalevy olisi ollut tuomittava valtiolle menetetyksi. Toisessa tapauksessa Helsingin hovioikeus (16.3.2013 nro 738, R 11/1889) tuomitsi 18 videotiedostoa koskeneessa tapauksessa kovalevyt kokonaan valtiolle menetetyksi vedoten muun ohella niiden vähäiseen arvoon ja tietojen poistamisesta aiheutuneisiin kustannuksiin. Tuomiossa nro 1495 (1.6.2012, R 11/757) Helsingin hovioikeus katsoi, että 62800 kuvatiedoston ja 37 videotiedoston yksittäispoistaminen ei olisi hankaluuksitta pantavissa täytäntöön. Turun hovioikeuden tuomiossa nro 640 (12.3.2013, R 12/1496) katsottiin 23 videotiedoston ja 2 valokuvatiedoston aiheuttavan siinä määrin hankaluuksia, että kiintolevyt tuomittiin valtiolle menetetyksi.

On todettava, että kussakin yksittäistapauksessa on omat ominaispiirteensä, jotka vaikuttavat tuomioistuimen menettämisseuraamuksesta antamaan määräykseen. Käsitykseni mukaan em. tapaukset osoittavat, että se, milloin menettämisseuraamuksen täytäntöön panemisessa katsotaan olevan rikoslain 10 luvun 5 §:n 3 momentissa tarkoitettuja ”hankaluuksia”, on jossain määrin tulkinnanvaraista. Lisäksi on todettava, että rikoslain 10 luvun 5 §:n 2 momentin 2 kohta on avoin eri tulkinnoille.

Oikeusasiamiehellä ei ole toimivaltaa antaa ohjeita tai määräyksiä viranomaisille siitä, miten niiden tulisi toimia. Riippumattomien tuomioistuinten antama lainvoimainen tuomio on lopullinen ja ainoastaan ylimääräisen muutoksenhaun keinoin kumottavissa.

Kun käsillä oleva ongelma on kuitenkin toistuvasti tullut laillisuusvalvonnassa esille ja kun käsitykseni mukaan tuomioistuimen tulisi antaa sellaisia tuomioita ja määräyksiä, jotka ovat tosiasiallisesti ja luotettavasti täytäntöön pantavissa, lähetän tämän vastaukseni tiedoksi oikeusministeriölle tuomioistuimille erikseen tietoon saatettavaksi, ja menettämisseuraamusta koskevan lainsäädännön mahdollista kehittämistä varten huomioon otettavaksi.

Asia ei anna aiheita muihin toimenpiteisiin.